

Lapseki (Lampsakos) Antik Kentlerinin Kırsal Turizm Açısından İrdelenmesi

Fusun ERDURAN NEMUTLU^{1*} Emre ÖZTÜRK¹

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale

*Sorumlu Yazar

E-posta: fusunerduran@gmail.com

Geliş Tarihi: 25 Eylül 2019

Kabul Tarihi: 27 Kasım 2019

Özet

Kültürel peyzaj elemanları, kırsal turizm kaynağı açısından en önemli değerler arasındadır. Kırsal bölgelerde yer alan tarihi kültürel kaynaklar bölgeye kimlik kazandırır ve alanın görsel kalitesini artırır. Her bölgenin özgün kültürleri zaman sürecinde izler bırakır ve araziye şekillendirir. Bu çalışma Lapseki ilçesinin kültürel peyzaj değerlerinin kırsal turizme kaynak oluşturacağı hipotezi ile yapılmıştır. Bu çalışmada Lapseki antik kentlerinin belirlenerek, kırsal turizm açısından korunarak kullanımı ve gelecek kuşaklara iletilebilmesi amaçlanmıştır. Lapseki ilçesi, antik dönemlerden itibaren yerleşim yeri olması nedeni ile önemlidir. Asya ile Avrupa arasında en kısa bağlantı noktası olan bir liman kentidir. Bu nedenle ticaret merkezi olarak bölgede ilk sikke basılmıştır. Aynı zamanda bağları, bahçe bitkileri ve şarap üretimi ile de önemli olmuştur. Çalışma sonucunda Lapseki ilçesine ait bölgelerde yer alan antik kentlerin harita üzerinde yerleri belirlenerek kırsal turizm kaynak oluşturulması sağlanmıştır. Çalışmanın yönteminde antik dönemde yaşanmış bölgeler ve elemanlar literatür ve alan araştırmaları ile belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale, kültürel peyzaj, turizm, kırsal kalkınma

Examination of Lapseki (Lampsakos) Ancient Cities in Terms of Rural Tourism

Abstract

Cultural landscape elements are among the most important values in terms of the source of rural tourism. Historical cultural resources in rural areas give identity to the region and improve the visual quality of the area. The unique cultures of each region leave traces over time and shape the terrain. This study was conducted with the hypothesis that cultural landscape values of Lapseki district will be a source of rural tourism. In this study, it is aimed to determine the ancient cities of Lapseki, to protect them in terms of rural tourism and to convey them to future generations. Lapseki district is important since it is a settlement since ancient times. It is the shortest point between Asia and Europe. Therefore, the first coin was minted as a trade center. It was also important with vineyards, horticulture and wine production. As a result of the study, the locations of the ancient cities in the regions of Lapseki district were determined on the map and a resource was created for rural tourism. In the method of the study, the regions and elements lived in the ancient period were determined by literature and field researches.

Keywords: Çanakkale, cultural landscape, tourism, rural development

GİRİŞ

Tarihi ve kültürel değerler kırsal turizmin en önemli kaynak değerleridir. Antik kentler ise en eski yerleşim yerleri olarak bölge tarih ve kültürünü yansıtan değerlerdir. Çalışma alanı bu açıdan zengin bir bölgedir. Çalışmanın amacı, Lapseki bölgesinde yer alan antik kentlerin kırsal turizm açısından irdelenmesidir. Çalışmada Lapseki bölgesindeki antik kentler kültürel peyzaj açısından değerlendirilerek, günümüz ihtiyaçlarına göre korunarak kullanımının sağlanması hedeflenmiştir. Bu amaçla çalışmada antik kentlerin bölge haritasında yerleri belirlenmiş ve öneriler getirilmiştir. Çalışma ile elde edilen verilerin kamu kuruluşları, özel sektör ve üniversitelerin yapacağı çalışmalara kaynak oluşturması çalışmanın yaygın etkisidir.

Antik Kent Özellikleri

Antik dünyada kentler belli bir düzeyde iyi bir yaşam sürmenin yolu olarak değerlendiriliyordu. İyi'ye ulaşma ideali siyasal kurumlarda, sanatta, eğlence ve mimarlıkta ifade bulmuştur. [1]. Aristoteles bir kentin kurulacağı yerin bir yamaç olması ve sağlığa uygun bir yer olmasını belirtmiştir. [2]. Lapseki ilçesinde yer alan kent kalıntıları da bu tanıma uygundur. Antik kentlerin kalıntıları günümüzde kırsal alanlarda kalmış olup, farklı nedenlerle ve tarımsal faaliyetlerle izleri hemen kalmamıştır.

Roma döneminde Anadolu (M.Ö.30-M.S.395), dünyanın

en ileri ülkelerinden olmuştur. Bu dönemde Batı Anadolu kentleri Roma ile aynı düzeye gelmiştir. Anadolu'da ulaşım ilk kez Roma Çağı'nda sağlam ve bakımlı yollar ve taş köprüler ile sağlanmıştır. Her kentte mermerden yapılmış gymnasiumlar, stadyumlar, tiyatrolar, belediye ve agora binaları, hamamlar, kütüphaneler, konforlu evler, gölgelikli direkli yollar, büyük meydanlar mevcut olmuştur [3]. Bunlar önemli kültürel peyzaj elemanlarıdır ve bazıları günümüze kadar gelebilmiştir.

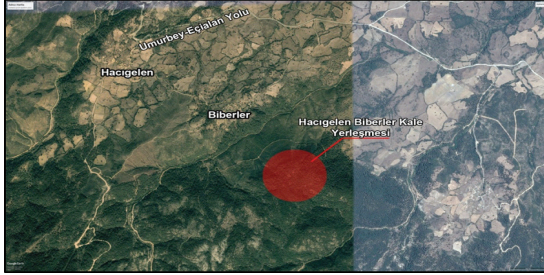
Kültürel peyzajları oluşturan bu elemanlar onları oluşturan kültürlerin birer aynasıdır. [4]. Farklı kültürler bölge doğa şartları doğrultusunda araziye şekillendirmekte, alanlar farklı karakter kazanmakta ve zaman içinde farklı görsel peyzajlar oluşmaktadır. Günümüzde bu kentsel alanlar yerleşimlerin dışında kırsal bölgelerde yer almaktadır. Bu açıdan zengin kırsal alanlar geçmişten günümüze taşıdıkları izler ile kırsal turizm sektörünün odak alanıdır. Önemli bir istihdam olanağına da sahip oldukları için zengin kaynakların korunarak geleceğe devamlarının sağlanması önemlidir.

MATERYAL VE METOT

Çalışmanın materyali Lapseki ve çevresindeki antik kent yerleşimleridir. Çanakkale İli'ne bağlı bir ilçe olan Lapseki, 40° 20' kuzey ve 26° 41' güney enlemlerinde olup,

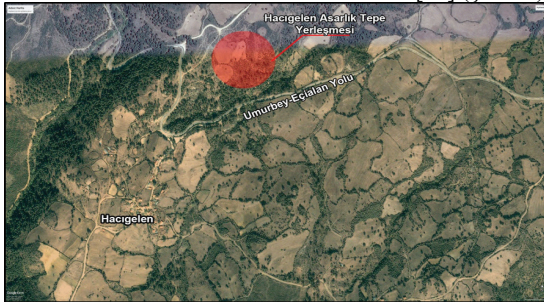
Hacıgelen Biberler Kale Yerleşmesi

Lapseki'nin Hacıgelen Köyü'nün güneydoğusunda yer alan Biberler Obası'nın doğusundaki Kaletepe üzerinde bir kale yerleşmesi vardır. Kaletepe'ye dere vadisi geçilerek ulaşılmaktadır ve ulaşımı zor bir konumdadır [11]. Obadaki insanlar geçimlerini hayvancılıkla sağlamaktadır. Çam ağaçları ile kaplı Kaletepe üzerinde yer yer küçük açıklıklar da mevcuttur. O dönemlerden kalan kale duvarının tamamı yıkılmış durumdadır. Yoğun bitki örtüsü nedeni ile kale buluntusuna rastlanılamamıştır [14]. Fakat duvar yapısının özelliği bölgedeki diğer benzer yerleşimlerle karşılaştırıldığında, kalenin kuzeyindeki Erdağı'nda bulunan yerleşme ile benzerlik gösterdiği görülmektedir [11]. Kale duvarları ve bölgenin tarihi göz önüne alındığında M.Ö. 600-M.Ö.400 arasında bölgeyi hâkimiyetleri altında bulunduran Pers'lerin kıyı bölgelerini kontrol altında tutmak için iç bölgelerde yapmış olduğu kontrol ve güvenlik noktalarından biri olmalıdır [14] (Şekil 5).

Şekil 5. Hacıgelen Biberler Kale
Hacıgelen Asarlık Tepe Yerleşmesi

Lapseki'nin Hacıgelen Köyü sınırları içinde Asarlık Tepe mevkiinde bulunmaktadır. Umurbey-Eçialan asfaltının yaklaşık 150 m doğusundadır. Tepenin üst kısmındaki düzlükte küçük moloz taşlardan yapılmış temel kalıntıları bulunmaktadır. Bu alanın etrafında muhtemelen moloz taşlardan yapılmış bir savunma duvarı olabilecek izler gözlemlenmektedir. Yerleşimin eteklerinde moloz taşlardan yapılmış basit temel kalıntıları gözlemlenmiştir [14]. Tepe ve yamaçlarında Bronz Çağı ve öncesi seramikleri bulunmuştur. Tepenin batısında kuru taş örgülü yapı kalıntılarına rastlanmıştır. Tepenin güney bölümü dışındaki alanlar tarım alanı olarak kullanılmaktadır [17] (Şekil 6).

Şekil 6. Hacıgelen Asarlık Tepe
Güreci Liman Yerleşmesi

Lapseki'nin Güreci köyü, sınırları içinde, Üstünlü mevkiinde yer alır. Güreci köyünün kuzeyinde Marmara denizi kıyısında bulunan alan halen balıkçı barınağı olarak kullanılmaktadır. Deniz içine doğru uzanan duvar kalıntıları arasında pithos (küp) parçaları görülmektedir. Bölge iki tepe arasında bulunan bir vadiden oluşmaktadır. Batıdaki tepede ise konut olabilecek temel kalıntıları mevcuttur [14]. Doğudaki tepeler üzerinde birkaç kaya mezarı tespit edilmiştir. Yerleşmede moloz taş ve çamur harcı ile inşa edilmiş olan duvarlar, deniz kıyısından çok daha iyi görülmektedir. Bu küçük yerleşmenin yüzeyinde bulunan seramikler, yerleşmenin M.S. 5-6.yy'dan olduğunu belli et-

mektedir. Deniz kıyısında bulunan kalıntılar burada bulunan antik liman yapılarına ait kalıntılardır [17] (Şekil 7).

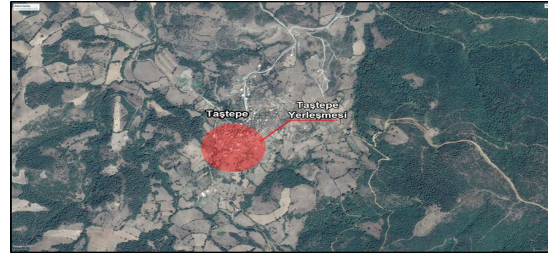

Şekil 7. Güreci Üstünlü liman yerleşmesi

Taştepe Yerleşmesi

Taştepe Köyü Lapseki'nin doğusunda ve 21 km uzağındadır [18]. Köydeki bazı evlerde yerel taştan yapılmış Bizans yapısına ait mimarî parçalara rastlanmıştır. Taşların geldiği tepede herhangi bir bulguya rastlanmamıştır [17]. Yerleşme, Taştepe Köyü'nün köyü mevkiinde yer alır. Köyün doğusunda konutların bitiminde küçük bir tepe üzerindeki düzlük alandır. Eskiden harman yeri olarak kullanılmış olan tepede baraka şeklindeki ahır dışında kalan arazi, sebze ekimi için kullanılmaktadır. Yerleşmede sırlı Bizans Çağı seramikleri ile yoğun pithos (küp) parçaları göze çarpmaktadır. Köydeki insanların beyanlarına göre tepenin güneyindeki sırtlarda mezar bulunmaktadır. Ancak bu konuda somut kanıtlara rastlanmamıştır [11].

Tombul (2015)'a göre ise, yerleşim alanı üzerinde çok yoğun tuğla ve bazı temel kalıntıları gözlemlenmiştir. Ayrıca tarlaların kenarında yapılarda kullanılmış blok yapı taşları ve bir sütun tespit edilmiştir. Yerleşim üzerindeki seramik ve tuğla parçalarından erken Hıristiyanlık döneminde iskân edilmiş olduğunu belirlemektedir (Şekil 8).

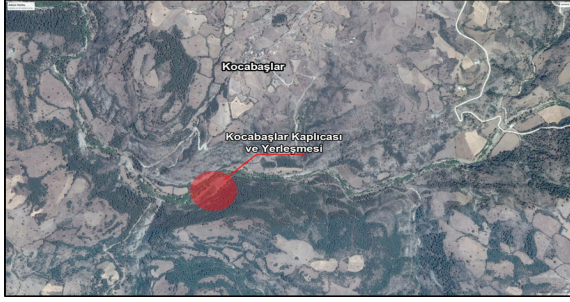

Şekil 8. Taştepe Yerleşmesi

Kocabaşlar Kaplıcası ve Yerleşmesi

Kocabaşlar bölgesi Lapseki ilçe merkezine 17 km. uzaklıkta Kocabaşlar Köyünün yaklaşık 300 m. güneyinde yer alan eğimli çukur bir alandır. Yakınında Uludere vardır. Sıcak suyun çıktığı kaynağın etrafı, zemin seviyesinden aşağıda yaklaşık 1,5 m derinlikte kuru duvarla çevrilidir [14]. Askerler, 1938 yılında su kaynağı etrafına taş duvarlar örmüş ve dikdörtgen biçimli bir havuz haline getirmişlerdir [17].

Havuz mimari özelliği itibarıyla yeni olmayıp, muhtemelen daha erken bir zamanda yapılmıştır. Alan üzerinde temel izleri tespit edilmiştir. Bu buluntulardan hareketle kaplıca ve çevresinde, kaplıcaya hizmet veren küçük bir yerleşim olması muhtemeldir [14]. Su yaz-kış sıcaktır. Kaplıca günümüzde de kullanılmaktadır. Suyun bazı romatizma hastalıklarına iyi geldiği söylenmektedir [18]. Kaplıca suyu için ruhsat alım işlemleri devam etmekte olup günümüzde kullanımda değildir (Şekil 9).

Şekil 9. Kocabaşlar Yerleşmesi

Şevketiye Asarkale Kalesi

Lapseki'nin kuzey-doğusundadır ve Lapseki'ye 18 km. uzaklıktadır. Tepe, Çanakkale-Biga karayolu üzerinde, Asarkale mevkiinde bulunmaktadır [18]. Köyün kuzeyinde, Bozburun üzerindeki fazla geniş olmayan ancak oldukça sarp tepe üzerinde duvarları kireç harcı ve moloz taş ile örülmüş bir kale vardır [17]. Kale, Çanakkale-Biga asfaltının hemen kenarında sivri bir kayalığın üzerinde kurulmuştur.

Tepenin deniz tarafı dik bir kayalık, güney yamaçları ise daha az eğimlidir. Tepe yoğun bitki örtüsü ile kaplıdır [17]. Tepenin etrafında çalılıklar arasında çok az görülebilen yıkık durumda moloz taşlardan yapılmış kireç harçlı, kale duvarları kalıntıları vardır [14]. Kalenin bulunduğu yerde M.S. 12.-13.yy'la ait Bizans seramikleri bulunmuştur [17]. Kalenin kuzeyinde ve güneyinde küçük teknelerin konaklayabileceği koylar bulunmaktadır [14]. Bu yapı, kaleden daha ziyade bir gözetleme kulesi işlevinde olup esas yerleşme tepenin güneyinde yer alır [17]. Alanın ulaşımı oldukça zordur (Şekil 10).

Şekil 10. Şevketiye Asarkale Kalesi

SONUÇ ve ÖNERİLER

Antik kentler kültür turizminin en önemli kaynaklarıdır. Kırsal turizm ise kültür turizmini de içermektedir. Özellikle kentlerin ve kırsal alanların yoğunluğundan uzaklaşmak isteyenlerin turizm anlayışıdır. Antik kentlerin turizme kazandırılması ve turizmin olumsuz etkilerinden de korunması için "Ören yeri, Çevre düzenleme Projesi ve Yönetim Planı" gibi kavramlar 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu"na girmiştir. Buna göre, ören yeri: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede, yeterince belirgin ve homojen, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır [19]. Bu doğrultuda çalışma alanı irdelendiğinde yerinde korunmuş taşınmaz kültür varlıklarının olmaması kısıtlayıcı bir unsurdur. Yüzeysel araştırmaları ile ve tesadüfen tarım alanları işlenirken bazı tarihi elemanlara rastlanmış ve bunlar müzede muhafaza edilmektedir. Ancak antik kentlerin kalıntılarının üzerine yeni yerleşimler kurulması bu taşınmaz varlıkları kapatmıştır. Müzede yapılan tanıtımlar ise alanın hikayesini yeterince yansıtamayarak önemini yeterince vurgulayamamaktadır.

Çalışmada bölgedeki antik kentlerin o bölge kırsal turizmine kaynak oluşturabilmesi ve meraklı kullanıcıların alanda yerinde görebilmesi için rehber olacak bir harita oluşturulmuştur. Tüm antik yerleşim bilgileri literatür araştırmaları ile elde edilmiş ve çalışma alanının yerinde incelenmesi ile Lapseki, Google Earth görüntülerinin üzerine bu bilgiler yerleştirilerek Şekil 11 oluşturulmuştur. Bölgenin kırsal turizm açısından çekim bölgesi olması için yerinde tanıtım yapılması ve bölge tarihini alana yansıtan donatılar ve çevre tasarımları ile kullanıma açılması gereklidir. Troya bölgesinde yapılan arkeo köy buna iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Şekil 11. Lapseki'de Yer Alan Antik Kent Yerleşimleri

KAYNAKLAR

- [1] Rich, J., 1999. Geç Antik Çağda Kent. (Çev:Güven Ertuğrul ve Güven Suna). Homer Kitapevi. İstanbul. ISBN No: 978-975-829-3063.
- [2] Tunçay, M., 2008. ARİSTOTELES, Politika (Çev.). İstanbul: Remzi Kitapevi. ISBN No: 987-975-14-1596-7.
- [3] Akurgal, E., 2008. Anadolu Kültür Tarihi. 20. Baskı. Tübitak Yayınları. 417 sayfa. ISBN: 9789754031072.
- [4] Gül, A., 2000. "Peyzaj İnsan İlişkisi ve Peyzaj Mimarlığı". Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı:1, Yıl:2000, ISSN:1302-7085. Sayfa 97-114.
- [5] Koca, N., 2004. "Lapseki İlçesi'nde Köy Yerleşmeleri". Eastern Geographical Review 12, 143-168. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/26640>. (Erişim: 10.05.2019).
- [6] Keleş, V., 2013. I. Giriş. Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion. Ege Yayıncılık. İstanbul.
- Sevin, V., 1982. Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi Cilt II. Görsel Yayıncılık, İstanbul. 220-221.
- [8] Umar, B. 1983. Troas. Akbank Yayınları, İstanbul, 15-40.
- [9] Demircioğlu, H., 1953. Roma Tarihi I. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara. 411-412.
- [10] Güzel, A., 1996. Çanakkale. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi. Yayını No: 3. Çanakkale, 220-222.
- [11] Arslan, N., Bakan, C., 2012. Lampsakos/Lapseki ve Çan 2010 Yılı Yüzeysel Araştırma Sonuçları. "29. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt". (23-28 Mayıs 2011), Malatya. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 153/2. Ankara. 453-467.<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/4649,29arastirma2.pdf?0> (Erişim: 06.05.2017).
- [12] Göktürk, M. T., 2002. "Anadolu'da Her Sikke Bir Şehir-Anadolu'da Sikke Basan Şehirler Üzerine Alfabetik Bir İnceleme". Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2001 Yıllığı Sayı: XVI. Anadolu Medeniyetleri Müzesini Koruma ve Yaşatma Derneği Yayın No: II-16. Ankara. 109-182.
- [13] Strabon, 1993. Antik Anadolu Coğrafyası (Kitap: XII-XIII-XVI) (3.Baskı). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: 83-84.
- [14] Tombul, M., 2015. Çanakkale Kültür Envanteri Arkeolojik Yerleşim ve Sanat Tarihi Yapıları Alanları. Lapseki. Matsis Matbaa Hizmetleri. İstanbul, 591-617.
- [15] Umar, B., 1993. Türkiye'deki Tarihsel Adlar. İnkılap Kitapevi, İstanbul, 81-82, 665-666.
- [16] Arslan, N., 2009. "Kuzey Troas Bölgesi Yüzeysel Araştırmaları: Perkote ve Palaıperkote'nin Yer Belirlenmesine İlişkin Sorunlar." Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi. TÜBA-AR, 12: 77-87.
- [17] Arslan, N., 2005. 2003 Yılı Lapseki (Lampsakos) ve Çan İlçeleri Yüzeysel Araştırması. "22. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt" (24-28 Mayıs 2004). Konya, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 107. Ankara: 317-324.
- [18] Tuna, C., 2012. Pityussa-Lampsakos-Lapseki. Altan Basım Ltd. Şti. İstanbul: 140-280.
- [19] Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. (Erişim: 01.12.2019). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863-20131008.pdf>